

Ключові слова: професіоналізм, педагогічна майстерність, професійна компетентність.

Sverida B.V., Antonyuk V.M.

FORMATION EDUCATIONAL SKILLS

TEACHERS - ROAD TO HIS PROFESSIONAL GROWTH

The article highlights the main approaches to the formation of professional competence of scientific and pedagogical worker of higher technical educational institution during his academic work, explores some categories of professional teacher that affect the quality of training in high school.

Keywords: professionalism, teaching skills, professional competence.

Сверіда Б.В., Антонюк В.М.

ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ - ПУТЬ К ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ РОСТУ

В статье рассмотрены основные подходы к формированию профессионализма, компетентности научно-педагогического работника высшего технического учебного заведения в периоде педагогической деятельности, рассмотрены отдельные категории профессиональной деятельности преподавателя, которые влияют на качество подготовки специалистов в высшей школе.

Ключевые слова: профессионализм, педагогическое мастерство, профессиональная компетентность.

Стаття надійшла до редакції 06.04.15

УДК 378.147

*Сікорська Л. О.,
Вінниця, Україна*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Початок нового тисячоліття ознаменувався корінними перетвореннями в усіх сферах життя – в економіці, громадських відносинах, у світі науки, техніки та освіти, в психології людей. Інтеграція у світову спільноту і процес побудови відкритого демократичного суспільства ставлять перед українською системою освіти нову мету – підготовка фахівців, які мають загальнопланетарне мислення, здатних розглядати себе не лише як представників національної культури, що проживають у конкретній країні, але і як громадян світу, які сприймають

себе суб'єктами діалогу культур і усвідомлюють свою роль, значущість та відповідальність у розвитку світових процесів.

Аналіз останніх наукових публікацій свідчить, що проблемою компетентнісного підходу займалися В. Болотов, П. Бех, О. Бігич, Д. Іванов, І. Зимня, Е. Зеер, О. Лебедева, О. Овчарук, О. Пометун, В. Петрук, О. Пехота, О. Сібіль, Л. Тархан, Ю. Татур, Л. Філатова, І. Фруміна, А. Хугорський та ін. Формування комунікативної компетентності досліджено в працях О. Аршавської, В. Введенського, І. Воробйова, Д. Годлевської, Т. Дементьєвої, Ю. Ємельянова, Ю. Жукова, О. Касаткіна, С. Максименко, О. Онопрієнко, Л. Савенкова, Л. Хоружої та ін.

Мета статті – проаналізувати поняття «комунікативна компетентність», «інтерактивне навчання»; розглянути найбільш ефективні методи використання інтерактивного навчання у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх економістів.

Виклад основного матеріалу. Нині особливі вимоги пред'являються до комунікативної підготовки фахівців економічного профілю, оскільки їх робота пов'язана з веденням переговорів, підготовкою аналітичних матеріалів щодо розвитку та стану ринків товарів і послуг, фондових ринків, підготовкою ділових паперів. Виконання цих функцій, що займають більше 60% професійної діяльності економістів, пов'язане з розвитком комунікативних умінь: вести діалог, відстоювати свою точку зору в дискусії, вміти переконувати, готувати аналітичні доповіді та виступати з ними перед аудиторією. У той же час, керівники підприємств, менеджери вищої ланки відзначають недостатню підготовленість випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ) до виконання подібної діяльності. Так, 80% з них, вагаються при підготовці ділових листів; 60% – не знають спеціалізованої економічної термінології для спілкування; 70% – не вміють побудувати відповідь у нестандартних виробничих економічних ситуаціях, не володіють необхідним професійно орієнтованим запасом термінів для комунікації.

Категорія «комунікативна компетентність» одержавши початкове трактування в рамках теорії структурної лінгвістики Н. Хомського, в 1965 р. пододала суто мовний формат увібравши в себе лінгвістичну компетенцію (Д. Хаймс), і стала розглядатися в широкому культурному контексті як сукупність лінгводидактичних, лінгвокомунікативних і лінгвокраїнознавчих знань, умінь і навичок у практичному використанні мови (Н. Копилова, Г. Меленка, М. Пельц, С. Савінгтон, В. Сафонова, І. Халєєва та ін.).

З іншого, соціокультурного боку, трактування комунікативної компетентності також пройшло шлях від вузького до все більш місткого, культурного розуміння. Зародившись як «технічне» поняття в рамках теорії

і практики соціально-психологічного тренінгу (володіння навичками і прийомами спілкування), дана категорія має сьогодні статус більш складного особистісного утворення, що включає не тільки периферію особистісних властивостей, а й більш глибокі, базові властивості особистості: мотивацію, емоційний стан, світогляд та ін. (Н. Бордовская, Г. Васильєв, Ю. Жуков, Л. Мітіна, О. Овчарук, О. Пошетун, В. Петрук, О. Пехота, Л. Столяренко, В. Якунін та ін.).

Комунікативну компетентність як ключову, що забезпечує всі сторони життя і діяльності людини, необхідну для успішної самореалізації особистості, визначають І. Зимняя, Н. Кузьміна, Л. Петровская та ін. Так, Л. Петровська розглядає поняття комунікативної компетентності як конгломерат знань, мовних і немовних умінь і навичок спілкування, набутих людиною в ході природної соціалізації, навчання і виховання, як здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми [1, с. 46].

Проведений аналіз наукових паралелей в історії розробки поняття «комунікативна компетентність» показав, що, у науково-педагогічному контексті воно розроблялося спочатку в двох різних наукових напрямках: лінгвістичному та соціокультурному; незважаючи на різницю в стилях і способах тлумачення, більшість дефініцій відображають одну і ту ж властивість – здатність і вміння особистості продуктивно спілкуватися в певному соціальному та культурному середовищі [2, с. 46].

Під комунікативною компетентністю майбутніх економістів ми розуміємо певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування, здатність встановлювати і підтримувати комунікативну поведінку, конструктивно розв'язувати професійні і повсякденні задачі.

Сучасна професійна діяльність висуває особливі вимоги до комунікативної підготовки майбутніх економістів, а саме: уміння вести переговори, діалог; співвідносити мовні засоби із завданнями та умовами навчання; враховувати соціальні норми поведінки та комунікативну доцільність висловлювання.

Разом з тим, в умовах економічних ВНЗ, у традиційній практиці аудиторних занять, при існуючому мінімальному обсязі навчальних годин розгорнути повноцінний і пролонгований комунікативний процес дуже складно. Крім того, посилення суто комунікативного аспекту навчання в таких умовах може вести до ослаблення змістовно-інформаційної сторони професійної підготовки. Основна проблема полягає в тому, щоб створити в обмежених за часом проміжках занять безперервний дидактичний процес формування комунікативної компетентності майбутніх економістів. Необхідно розширити дидактичний простір і час, вивести навчальний

процес за вузькі рамки навчальних занять у сферу самостійної роботи студентів з тим, щоб організувати й управляти їх навчальною діяльністю за межами розкладу.

Ця проблема може вирішуватися із застосуванням засобів інтерактивного навчання, орієнтованих на розвиток у студентів самоосвіти, комунікативної, пізнавальної і творчої діяльності, забезпечення формування знань та вмінь, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

З точки зору педагогіки, методи активного навчання як засіб розвитку пізнавальної активності студентів можна розділяють на три групи. Це методи програмованого навчання, проблемного навчання та інтерактивного (комунікативного) навчання (В. Ляудіс) [3, с. 45].

Слово «інтерактив» прийшло до нас з англійської (*inter* – взаємний, *акт* – діяти), отже, інтерактивний означає здатний до взаємодії, діалогу [4, с. 304].

Інтерактивне навчання – навчання засноване на психології людських взаємовідносин і взаємодій. У діяльності викладача центральне місце займає не окремий студент як індивід, а група взаємодіючих студентів, які, обговорюючи питання, сперечаються і погоджуються між собою, стимулюють і активізують один одного. При застосуванні засобів інтерактивного навчання найсильніше діє на інтелектуальну активність дух змагання, суперництва, який проявляється тоді, коли, студенти колективно шукають істину. Крім того, діє такий психологічний феномен, як зараження, і будь-яка висловлена сусідом думка здатна мимоволі викликати власну, аналогічну або близьку до висловленої або, навпаки, зовсім протилежну [4, с. 85].

Аналіз наукових джерел [3; 5; 6] показав, що проблемі інтерактивного навчання, його застосуванню й ефективному використанню в освіті приділено достатньо уваги. Але, в дослідженнях немає єдиного підходу до визначення понять «інтерактивне навчання», «інтерактивні методи навчання», «інтерактивні технології навчання». Одні й ті самі інтерактивні технології в одних книгах названі технологіями, в інших – методами, у третіх – прийомами.

В нашому дослідженні ми будемо вважати, що інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має за мету створення комфортних умов професійної підготовки, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх студентів; викладачі і студенти є рівноправними суб'єктами навчання.

Вивчення психологічної та педагогічної літератури, зокрема праць В. Бикова, М. Кадемії, Т. Кудрявцева, В. Ляудіса, О. Магюшкіна,

М. Махмутова, О. Пометун, Г. Селевко, М. Тейлор-Тома, І. Харламова, досвіду роботи викладачів економічних ВНЗ України, власний педагогічний досвід дозволили нам виділити низку інтерактивних технологій та методів через які можна впроваджувати інтерактивну модель формування комунікативної компетентності майбутніх економістів, зокрема: робота в малих групах – в парах, ротаційних трійках; метод проектів; підготовка публічних виступів; конференції; дискусійне обговорення професійно важливих проблем; розігрування проблемних ситуацій, ділові та рольові ігри; тренінги; використання мультимедіа, імітаційне моделювання; віртуальна діяльність, тощо.

У навчальному процесі економічних ВНЗ доцільно застосовувати інтерактивні форми і методи, що сприяють формуванню жанрового розмаїття професійних і ділових ситуацій (нарада, комерційні переговори, службові розмови, дискусії, суперечки, прийом відвідувачів, спілкування в умовах конфлікту і т.д.). Колективне обговорення професійних питань, цілеспрямована робота над діловим стилем спілкування, стилістичне редагування текстів, пошук найбільш виразних і переконливих риторичних засобів впливу дозволять розвивати й удосконалювати професійну культуру мовлення майбутніх економістів.

Наведемо приклади застосування засобів інтерактивного навчання, що використовувалися нами з метою формування комунікативної компетентності майбутніх економістів під час вивчення дисципліни «Ділова іноземна мова». Це, насамперед, Case-study (аналіз конкретних ситуацій у роботі з автентичними зразками письмового ділового повідомлення (лист-замовлення, лист-підтвердження замовлення, лист-нагадування, лист-рекламація, лист-запит, лист-пропозиція); організація і проведення ділових «Ведення ділових переговорів», «Процедура працевлаштування» та рольових ігор «Телефонна розмова з діловими партнерами», «Телефонна розмова з метою одержання інформації»; оволодіння навичками спілкування в корпоративному середовищі, у тому числі зустрічі з носіями мови, аудіо та відео представлення тих чи інших ситуацій в комунікаціях; розвиток навичок публічних виступів (участь у наукових студентських конференціях, засіданнях Англійського розмовного клубу та ін.). Це дає можливість студентам, по-перше, накопичити понятійно-категоріальний апарат із основ своєї спеціальності, по-друге, познайомитися з граматичними явищами, характерними для ділової англійської, а по-третє, усвідомити, що майбутній економіст реалізує свої комунікативні навички не в стерильному середовищі навчальної аудиторії.

Систематичне проведення навчальних занять із використанням засобів інтерактивного навчання дозволяє формувати наступні компоненти комунікативної компетентності майбутніх економістів:

1) *емоційний* (емоційна чуйність, чутливість до іншого, здатність до співпереживання та співчуття, увага до дій партнерів);

2) *когнітивний* (пов'язаний з пізнанням, включає здатність передбачати поведінку іншої людини, ефективно вирішувати різні проблеми, що виникають між людьми);

3) *поведінковий* (відображає здатність майбутніх економістів до співпраці, спільної діяльності, ініціативність, адекватність у спілкуванні, організаторські здібності тощо).

Кожне заняття із застосуванням інтерактивного навчання має включати декілька блоків: вивчення або повторення теоретичного матеріалу, практичне відпрацювання одержаних знань у вигляді вправ, виконання завдань; зворотний зв'язок – роз'яснення та уточнення питань. У результаті інтерактивного навчання студенти ознайомлюються із структурою і функціями комунікативної компетентності, навчаються розуміти її роль у майбутній професійній діяльності, одержують навички аналізу ситуацій професійної взаємодії з точки зору професійно-корпоративного середовища, опановують основними техніками та прийомами взаємодії в різних ситуаціях, осмислюють особливість свого індивідуального стилю.

На основі аналізу літератури [3-7] нами виділено наступні принципи формування комунікативної компетентності майбутніх економістів засобами інтерактивного навчання:

1. Принцип імітаційного моделювання ситуації передбачає розробку імітаційної та ігрової моделі. Наявність цих двох моделей потрібна для створення предметного і соціального контекстів майбутньої професійної діяльності.

2. Принцип проблемності змісту заняття означає, що в предметний матеріал закладаються навчальні проблеми, побудовані у вигляді системи ігрових завдань, у яких міститься той або інший тип протиріч, що розв'язуються студентами в процесі гри.

2. Принцип ролівої взаємодії в спільній діяльності ґрунтується на імітації виробничих функцій майбутніх економістів через їх рольову взаємодію. Гра передбачає спілкування, засноване на суб'єкт-суб'єктних стосунках.

3. Принцип діалогічного спілкування і взаємодії партнерів у грі є необхідною умовою переживання і вирішення проблемної ситуації. Учасники інтерактивного заняття ставлять один одному запитання. Система міркувань кожного з партнерів обумовлює їх взаємний рух до спільного розв'язання проблеми. Студенти неоднозначно реагують на однакову інформацію, що породжує діалог, обговорення і узгодження позицій, інтересів.

5. Принцип двопланної інтерактивної навчальної діяльності дає можливість внутрішнього розкріпачення майбутнім економістам, проявити творчу ініціативу. Суть його в тому, що «серйозна» діяльність, спрямована на навчання і розвиток фахівця, реалізується в «несерйозній» ігровій формі.

Ці взаємообумовлені принципи складають певну концепцію і повинні дотримуватися як на етапі розробки, так і на етапі проведення інтерактивного заняття.

Успішність інтерактивних занять ми бачимо в ступені внутрішньої залученості учасників у процес, відношення студентів і викладачів до визначеної мети, готовності та усвідомлення необхідності своєї участі в тому, що відбувається, усвідомлення своїх індивідуальних здібностей, розуміння своїх сильних і слабких сторін). Для ефективного розв'язання цього завдання, починаючи з першого заняття і протягом усього періоду вивчення дисципліни мають систематично використовуватися інтерактивні технології, що підвищують особистісну зацікавленість студентів та розуміння необхідності формування комунікативної компетентності для майбутньої економічної діяльності.

Висновки. Базис корпоративної культури будь-якої компанії та, відповідно, її зовнішніх і внутрішніх проявів – це комунікації. А основа комунікації – мова, засіб спілкування людей, який не можна розглядати тільки як мовну структуру. Застосування інтерактивного навчання сприяє розвитку стійкого інтересу до комунікативної діяльності, розуміння необхідності формувати комунікативну компетентність для майбутньої успішної професійної діяльності. Студенти починають більш адекватно оцінювати свої знання, навчаються використовувати одержані теоретичні навички для розв'язання професійно орієнтованих практичних завдань.

Інноваційний характер даних технологій навчання проявляється в інтеграції професійної, науково-пошукової та навчальної діяльності, можливості розвитку творчої індивідуальності та вдосконалення особистості студента, виробленню лідерських якостей, розвитку впевненості, самостійності, творчого підходу до вирішення професійних завдань.

Високу теоретичну і практичну значущість матимуть, на нашу думку, подальші психолого-педагогічні дослідження особливостей формування комунікативної компетентності майбутніх економістів із позиції індивідуального підходу, що виявляють структурні, рівневі та інші характеристики якості освіти. Слід розширити пошук додаткових можливостей формування комунікативної компетенції у студентів економічних спеціальностей, шляхів побудови цілісних програм розвитку досліджуваної якості у студентів, а також проведення ряду інших організаційно-педагогічних і соціально-психологічних заходів.

Список літератури: 1. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. — М. : Изд-во МГУ, 1989. — 216 с. 2. Краєвська О. Д. Комунікативна компетентність як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / Краєвська О. Д. // Режим доступу: www.rusnauka.com/14.../46172.doc.htm. 3. Ляудис В. Я. Формирование учебной деятельности студентов / В. Я. Ляудис. — М., 1989. — 233 с. 4. Толковый словарь современной компьютерной лексики [со ст. В. Дрот, Ф. Новиков]. — П. : БХВ-Петербург, 2004 — 604 с. 5. Інтерактивні технології навчання : словник-госарій [уклад. Л. С. Євсокова]. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. — 186 с. 6. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. — К. : Видавництво А.С.К., 2004. — 192 с. 7. Зеер Э. Ф. Личностно-ориентированное профессиональное образование / Э. Ф. Зеер. — М. : Академия профессионального образования, Институт развития профессионального образования. — 2002. — 44 с.

Bibliography (transliterated): 1. Petrovskaja L. A. Kompetentnost' v obshhenii. Social'no-psihologicheskij trening / L. A. Petrovskaja. — M. : Izd-vo MGU, 1989. — 216 s. 2. Kraevs'ka O. D. Komunikativna kompetentnist' jak pedagogichna problema [Elektronnij resurs] / Kraevs'ka O. D. // Rezhim dostupu: www.rusnauka.com/14.../46172.doc.htm. 3. Ljaudis V. Ja. Formirovanie uchebnoj dejatel'nosti studentov / V. Ja. Ljaudis. — M., 1989. — 233 s. 4. Tolkovyj slovar' sovremennoj komp'juternoj leksiki [sost. V. Drot, F. Novikov]. — P. : BHV-Peterburg, 2004 — 604 s. 5. Interaktivni tehnologii navchannja : slovník-glosarij [uklad. L. S. Evsjukova]. — Vinnicja : TOV firma «Planer», 2013. — 186 s. 6. Pometun O. I. Suchasnij urok. Interaktivni tehnologii navchannja : nauk.-metod. posibn. / O. I. Pometun, L. V. Pirozhenko. — K. : Vidavnicтво A.S.K., 2004. — 192 s. 7. Zeer Je. F. Lichnostno-orientirovanное professional'noe obrazovanie / Je. F. Zeer. — M. : Akademija professional'nogo obrazovanija, Instytut razvitija professional'nogo obrazovanija. — 2002. — 44 s.

Сікорська Л. О.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

В статті проаналізовано категорії «комунікативна компетентність», «інтерактивне навчання»; сформульовано поняття «комунікативна компетентність майбутніх економістів». Наведено приклади застосування інтерактивного навчання та виділено принципи (імітаційного моделювання ситуації, проблемності змісту заняття, рольової взаємодії в спільній діяльності, діалогічного спілкування і взаємодії партнерів у грі, двопланної

інтерактивної навчальної діяльності) формування комунікативної компетентності майбутніх економістів інтерактивними засобами.

Ключові слова: комунікативна компетентність, викладачі, студенти, майбутні економісти, засоби, інтерактивне навчання.

Сикорская Л. О.

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ СРЕДСТВАМИ ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье проанализированы категории «коммуникативная компетентность», «интерактивное обучение»; сформулировано понятие «коммуникативная компетентность будущих экономистов». Приведены примеры применения интерактивного обучения и выделены принципы (имитационного моделирования ситуации, проблемности содержания занятия, ролевого взаимодействия в совместной деятельности, диалогического общения и взаимодействия партнеров в игре, двуплановость интерактивной учебной деятельности) формирования коммуникативной компетентности будущих экономистов интерактивными средствами.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, преподаватели, студенты, будущие экономисты, средства, интерактивное обучение.

Sikorska L.O.

FUTURE ECONOMISTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE MOULDING BY MEANS OF INTERACTIVE TRAINING

The categories of “communicative competence” and “interactive training” have been analyzed in this article; the concept of “future economists’ communicative competence” has been defined. Some situations of interactive training practice have been adduced and some principles (imitating modeling of situation, problematic content of class, role interaction in collective activity, dialogic communication and partners’ interaction the in role play, duality of interactive training activity) of future economists’ communicative competence moulding by interactive means have been distinguished.

Key words: communicative competence, teachers, students, future economists, means, interactive training.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2015

УДК 371.3

*Синебрюхов Ю.Б.
г. Харьков, Украина*